

Роман ПАСТУХ,*orcid.org/0000-0002-9495-5283**член Національних спілок письменників, журналістів,
красназців України (Дрогобич, Україна)***ІЗ ГЕРОЇЧНОГО ПІДПІЛЛЯ – У БЕЗСМЕРТЯ
(про зв'язкову Романа Шухевича Ольгу Ільків)**

У статті йдеться про поетично-пісенну творчість колишньої членкині ОУН, зв'язкової Головного командира УПА генерала Романа Шухевича, довголітнього політв'язня найсуворіших радянських тюрм, відомої громадської діячки, Героїні світу Ольги Ільків. Її творчий доробок, що включає сім пісень і близько 120 віршів, побачив світ у 2014 р. Збірка «У тенетах двох «закриток» поставила авторку в ряд інших поетів і композиторів, котрі пліч-о-пліч з героїчними повстанцями 1940–1950 рр. і словом, і зі зброєю в руках боролись за волю України.

Ключові слова: ОУН, УПА, боротьба за волю України, авторські пісні, Ольга Ільків.

Лит. 8.

Roman PASTUKH,*Member of the Ukrainian National Societies of Writers,
Journalists, Ethnographers (Drohobych, Ukraine)***FROM HEROIC UNDERGROUND TO IMMORTALITY**

The article is about poetry and songs by the former member of the Organization of Ukrainian Nationalists, the orderly of the Commander-in chief of Ukrainian Insurgent Army General Roman Shukhevych, a long-time political prisoner of the cruelest soviet prisons, the famous public figure and the hero of the world Ol'ha Il'kiv.

Her creative work, that includes 7 songs and about 120 poems, was published in 2014.

The poetry collection «In The Snares of Two «Zakrytku» placed the author onto the level with other poets and composers who fought for the freedom of Ukraine hand-by-hand with the heroic insurgents in the 1940s – 1950s with both their word and their weapon in hands.

Key words: Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian Insurgent Army, fight for the freedom of Ukraine, author's songs, Ol'ha Il'kiv.

Ref. 8.

Роман ПАСТУХ,*член Национальных союзов писателей, журналистов, краеведов Украины
(Дрогобыч, Украина)***ІЗ ГЕРОЙЧЕСКОГО ПОДПОЛЛЯ – В БЕССМЕРТІЕ
(о связной Романа Шухевича Ольгу Илькив)**

В статье говорится о поэтически-песенном творчестве бывшей участницы ОУН, связной Главного командира УПА генерала Романа Шухевича, многолетней узнице самых страшных советских тюрем, известном общественном деятеле Украины, Героине мира Ольге Илькив. Ее творческое достояние, включающее семь песен и около 120 стихотворений, увидело свет в 2014 г. Книга «В сетях двух «закриток» выдвинула поэтессу в ряд других поэтов и композиторов, которые плечо к плечу вместе с народными мстителями 1940–1950 гг. и словом, и с оружием в руках сражались за независимость Украины.

Ключевые слова: ОУН, УПА, борьба за независимость Украины, авторские песни, Ольга Илькив.

Лит. 8.

У червні 2011 р. Львівське обласне радіо розповіло про членкиню ОУН, героїчну зв'язкову Головного командира УПА генерала Романа Шухевича Ольгу Ільків. Серед іншого старенька жінка поділилася цікавим спогадом про історію створення дуже популярної у роки боротьби ОУН-УПА за волю України пісні «Повстанське танго», слова якої вона написала в моєму селі Угольні Стрийського району Львівської області [6, 477]. Невдовзі мені дали її телефон, і ми зустрілись у її

маленькій гуртожитській квартирці у Львові, де вона проживала з сином. Кілька годин пані Ольга водила мене стежками свого драматичного життя. За ним можна знімати історико-пригодницький кіносеріал або писати великий роман про участь українських жінок у збройному підпіллі ОУН та УПА, які пліч-опліч із жертвовними чоловіками жили, боролися і вмирали за торжество національної ідеї – незалежність України. З обширної інформації, почерпнутої від цієї непересічної особи і деяких інших джерел, я зупинив вибір на її поетичній, точніше поетично-пісенній творчості. Після зустрічі я привіз додому подарований нею примірник її збірки віршів з автографом: «Тішуся, що можу передати Шановному пану Роману Пастухові свою книжку «У тенетах двох «закриток» (про неї йдеться нижче. – Авт.). Хоча вже сліпа, але ще приготую другу книжку «Спокуса, або проснись, Україно...».

Спершу нагадаю головні віхи її біографії. Народилася Ольга Ільків 21 червня 1920 р. у м. Стрий на Шумлявщині [8, 181], але з місцевими носіями прізвища Ільків не споріднена. Дід Теодор був австрійським флотським офіцером, згодом працював директором школи в с. Потеличі Жовківського району на Львівщині. Тато Фавстин служив урядником у Львівському страховому товаристві «Дністер». Раз він умістив у газеті оголошення, що одружиться з гарною, інтелігентною, з добрим шлюбним віном дівчиною. На нього відгукнулася стриянка Розалія Коцур. Молоді познайомились і невдовзі побралися.

Коли їхній донечці Олі сповнилось три місяці, батьки розлучились, і мама з нею повернулася до своїх батьків до Стрия. Початкову освіту Ольга здобула в Стрийській польській державній школі ім. Ю. Словацького, бо так склалися обставини, і в українській школі в Стрию на Ланах. Далі навчалась у Стрийській українській гімназії. Тим часом мама вдруге вийшла заміж і переїхала з чоловіком до Варшави. До 14-річного віку Ольга залишалась на вихованні у діда і баби в Стрию, після чого мама забрала доньку до себе.

Перший сильний вплив на дівчину-підлітка справив мамин старший брат Ізидор, котрий прищепив їй тверді національні почуття і переконання. У Варшаві брат відомого політичного діяча, міністра ЗУНР Івана Макуха Андрій Макух родом з Дорожова на Дрогобиччині подарував їй «Кобзар» Тараса Шевченка і збірку українських героїчних пісень. Вони стали для неї, мов криниця для спраглого. Певний час дівчина студіювала самотужки, далі продовжила навчання у Перемишльській українській дівочій гімназії [8, 477]. На платних курсах танців вона познайомилась із вродливим хлопцем. У вразливій душі дівчини прокинулася перша несмілива любов, поетичний дар, і вона створила слова та музику свого першого танго «Очі» [3, 25]. Там є такі щирі слова:

*Душа п'яніє пахощами маю
Під видиво ще не відчutih снів,
Та мерхнуть мрії, наче умлівають,
Від гордих чорних кучерів твоїх.*

У Варшаві донька генерала Армії УНР Всеволода Змієнка, який перебував там на еміграції [2, 835], і її гімназійна подруга Галина Змієнко залучили Ольгу до Пласту. Останній 12-й гімназійний клас дівчина закінчила екстерном у Кракові (Польща), коли вже бушувала Друга світова війна. Влаштувалась на роботу в Українському допомоговому комітеті, де познайомилась із членом Пласту, ОУН, а від 1943 р. – її чоловіком Володимиром Ликом, який походив із Ляховичів-Подорожних на Жидачівщині і займав у збройному підпіллі різні посади [1, 80, 81, 122, 221, 333, 411].

Учасники Пласту служили надійною базою для поповнення ОУН. Тому молода, енергійна і наполеглива в досягненні мети пластунка Ольга Ільків теж вступила у цю підпільну Організацію. У 1941 р. вона прибула з похідною групою ОУН(Б) до Львова. Звідси мала їхати до Житомира. Через арешт німецькою окупаційною владою Я. Стецька, що 30 червня 1941 р. проголосив Акт відновлення української державності і став головою утвореного тоді уряду – Українського державного правління, дівчина залишилась у Львові. Під час німецької окупації працювала в дирекції залізниць «Південь», а після її перенесення до Одеси – у Львівській дирекції залізниць. Тоді ж дівчина таємно створила у Львові першу ланку жіночої мережі ОУН, поступово поширила на ціле місто і очолила її. У 1944 р. з приходом «других совітів» ця мережа переросла в розгалужену на всю Західну Україну підпільну організацію «Український Червоний Хрест» (УЧХ) під загальним керівництвом провідної діячки ОУН Катерини Зарицької.

Зі зміною окупантів у 1944 р. підпільна боротьба ОУН і УПА проти них продовжилась у ще гостріших і жорстокіших формах. Воєнний вир цілком захопив і Ольгу Ільків. У 1945 р. вона перебувала на посаді референта УЧХ обласного проводу ОУН Станіславщини [5, 768–770]. Але молодість є молодість, тим більше сімейна. У 1946 р. в Конохові неподалік Стрия вона народила донечку Звениславу, звану просто Дзвінкою, і на певний час відійшла від активної повстанської боротьби. Коли дитині минуло три місяці, Ольгу відвідала Катерина Зарицька і поцікавилась, чи згідна вона очолити підпільну квартиру для одного високого провідника, але кого саме, не сказала.

– Згідна, – без вагань відповіла жінка. – Але в мене на руках немовля. Та й мама...

– О, це навіть краще для конспірації! – зраділа провідниця УЧХ.

Так протягом жовтня 1946 – вересня 1947 р. Ольга Ільків опікувалась підпільною квартирою з бункером під назвою «Короленко» Романа Шухевича в Княгиничах на Жидачівщині, забезпечуючи йому нормальні умови для продовження підпільної боротьби. Так, вона часто ходила з мамою до Ходорова, де купувала продукти для себе і для Романа Шухевича, а також газети і політичну літературу, що їх можна було тоді знайти в місті [5, 763–764]. Ольга з мамою видавали себе за переселенок із Польщі, а дитину вона собі начебто «нагуляла». Разом з ними постійно перебувала й Катерина Зарицька. На людях Катерину звали «Манею», Ольгу – «Марійкою», командира – «Марійцунею», а Ольжину маму Розалію – «Цьоцею».

Невдовзі Роман Шухевич доручив Ользі Ільків роль зв'язкової. Жінка виконувала його доручення навіть після залишення підпільної квартири в Княгиничах аж до 1950 р. [5, 768–770], тобто до його загибелі. Зрідка їй випадала нагода зустрітися з чоловіком, і жінка знову... завагітніла. Прагнучи правдоподібно пояснити свій стан місцевим людям, вона мусила розіграти сценарій фіктивного шлюбу з покликаним на роль «її законного чоловіка» іншим зв'язковим Головного командира УПА Любомиром Полюгою, котрий згодом пройшов через концтабори ГУЛАГу, повернувся до Львова і прожив довге життя.

До вересня 1947 р. княгиницький «Короленко» успішно виконував своє конспіративне призначення. Аж тут через тотальний прес МГБ, що всюди порозставляло своїх сексотів і часто влаштувало засідки на учасників підпільної боротьби, у Ходорові в перестрілці з ворогом мало не загинула і потрапила в полон Катерина Зарицька, яка їхала в терени з черговим дорученням Романа Шухевича. Ще через два дні на станції в Рогатині потрапив у перестрілку, був важко поранений і теж був схоплений ворогом Ольжин «чоловік» Любомир Полюга.

Залишатись у Княгиничах стало вкрай небезпечно, і Ольга з мамою негайно покинули «Короленка». У вимушеній розлуці з чоловіком, із яким далі бачилась вряди-годи, мамою і донечкою для неї знову потягнулися важкі, небезпечні, повні злигоднів, гірких втрат, підлих зрад дні, тижні, місяці, роки повстанського підпілля. Після однієї перестрілки з ворогом вона передчасно народила другого сина Андрія. А тут ще 21 березня 1948 р. у Верхній Лукавиці на Стрийщині загинув її чоловік, тоді вже провідник Стрийського, Самбірського окружних проводів ОУН, заступник референта пропаганди Дрогобицького окружного проводу ОУН, провідник Стрийського надрайонного проводу ОУН Володимир Лико [1, 52–53].

Стікаючи кров'ю, густо встеляючи рідну землю своїми молодими життями, члени ОУН і УПА продовжували нерівний змаг із комуністсько-російськими окупантами. Один за одним падали або опинялись у полоні й чільні провідники повстанської боротьби, в тому числі командир запілля УПА Ростислав Волошин, Президент УГВР Кирило Осьмак, крайовий провідник ОУН Закерзоння Ярослав Старух, крайовий провідник ОУН Карпатського краю Василь Сидор, два начальники Головного військового штабу УПА – Дмитро Грицай та Олекса Гасин, інші герої. А 5 березня 1950 р. в с. Білогорщі (нині в складі Львова) героїською смертю поліг і Головний командир УПА Роман Шухевич.

Нічого не знаючи про цю трагедію, зв'язкова була готова, згідно з його вказівкою, податись за оргнабором робочої сили у Донбас і у такий спосіб легалізуватись. Перед самим від'їздом Ольга Ільків пішла за званою їй підпільною адресою. 14 березня 1950 р. вона потрапила там у ворожу засідку і опинилась у полоні. Протягом наступних років ця мужня жінка, засуджена на 25 років тюремного ув'язнення, пережила страшні фізичні та моральні муки, виснажливі допити, знущання і наругу з боку катів МГБ-КГБ, найсуворіші російські закриті тюрми – «закритки» (звідси

походить назва її згаданої вище поетичної збірки): Олександрівський централ біля о. Байкал і Володимирський централ у м. Володимир на р. Клязьма.

Але ворог не добився від неї каяття, за яке обіцяв дочасне звільнення з «малої зони» – в'язниці у «велику зону», як тоді називали в народі увесь СРСР. Лише 6 лютого 1964 р. героїня відбула ув'язнення [5, 768–770] і, за неафішованим сприянням полковника КГБ Шевченка, в якого прокинулися українські гени, змогла повернутись до Львова. Як написала член Національної спілки письменників України Ольга Бабій у передмові «Пісня крилатої вічності» до збірки Ольги Ільків «У тенетах двох «закриток», незламність таких синів і доньок України, як ця жінка, гідна найвищого звеличення [3, 5–7]. На час написання цієї статті лицарці ордена Княгині Ольги III ступеня, Героїні світу Ользі Ільків [6, 477] ішов 98-й рік...

А тепер повернуся до поетично-пісенної творчості Ольги Ільків, яка ще в глибокому підпіллі зуміла підготувати свою першу збірку «Зі щитом чи на щиті» [5, 30]. Вище йшлося про час створення слів і мелодії її першого танго «Очі». Навіть нині мало кому відомо, що в Угольні вона написала слова дуже популярної пісні «Повстанське танго» [3, 30]. Було це глибокої осені 1944 р. Разом з повстанськими дівчатами-зв'язковими вона перебувала на парцеляції поблизу села Угольні, де запланували підпільну нараду. Однак через небезпеку ворожого нападу, як сталося напередодні в сусідньому Сихові, нарада не відбулася.

Напевно, йдеться про ту частину парцеляції, колись розкинутої попід лісом дугою кілометрів на два зі сторони с. Бережниці, котра прилягала до горішнього смерекового бору «Культура» і де близько сусідували лише дві хати – Івана Коса і Павла Вайди [7, 59, 117], що простояли до 1960 рр. Правда, не виключено, що тими двома іншими могли бути хати Василя Сабодашка та Андрія Ворка, бо від першої було буквально рукою подати до громадського густого смерекового бору – Великого Яличника, з якого в 1953 р. збудували нині вже неіснуючу початкову сільську школу (був ще менший громадський Малий Яличник над потоком зі сторони села, який теж пустили на школу), а від другої – до мішаного лісу, що починався за потоком і простягався аж до Морщина. Але скільки ми в розмові з пані Ольгою не старалися локалізувати назване нею місце, спроби виявились марними: минуло стільки часу...

Ось як описала час і обставини створення «Повстанського танго» його авторка за незалежної України: «Текст написала пізньої осені, у листопаді 1944 р. в селі Угольна Стрийського р-ну Львівської обл. (топонім поданий за пізнішим советським написанням і не відповідає історично усталеному. – Авт.). Точніше, не в самому селі, а на хуторі, в присілку під самим лісом коло Угольної (там було дві хатинки, так звана парцеляція – місце, де давали земельні наділи). Були зі мною Ірина Савицька («Бистра») і Мартуся Пашківська і мій чоловік Володимир Лико, який прийшов з терену. Він уже був у підпіллі, але ще не мав відповідного одягу, мабуть, зброя теж.

Одним словом, мала відбутися відправа (нарада. – Авт.), яка б нас наставила на боротьбу, що зачиналася. Але відправа не відбулася, бо напередодні полягла перша совітська жертва в селі Сихів коло Угольної. На село напали большевики, наші хлопці тікали й один із них загинув. Я помагала нести вбитого. Пам'ятаю ту хвилину тяжку. Смерть молодого повстанця мене дуже схвилювала. Коли ж ми зібрались наступного дня, якраз почав падати перший сніг, мене це зворушило...» [3, 176–178].

Дівчата зайшли в одну з хат погрітися, а Ольга Ільків залишилася надворі. Від напливу емоцій, викликаних небезпечною атмосферою боротьби, сторожкою тишею безлистого лісу і першого білого снігу, з її палкого серця вихлюпнулись шість строф вірша популярного в ті часи тангового ритму:

*Поглянь: ось перший сніг
І мрія біла із недавніх днів.
І в даль летить з-під стріх
Прядиво дивне із туги і снів.*

*Поглянь у серце, що томиться самітне
І виглядає тебе із даліни.
Своїй скорботі воно таке привітне.
Ах, повернися із срібної імлі.*

*Пришли на крилах сну
Завзяття змагу і одчай жаги,
Тугу свою кріпку
І розмах, що не боїться зими.*

*В годину тиху ти розкажи про мрію,
Що каже нам віддати юність в дар
І розгріває серця у сніговію,
Вливає в жили нам полум'яний жар.*

*Ми йдемо, а гімн в душі
І крок несхитний, – по тріумф чи смерть,
Щоби великі дні
Свідчили гідно про кривавий герць.*

*Одна шалена нас полонила доля
І дарувала любові ніжний квіт.
Чи переможемо, чи згинемо за волю –
Життя буде вічно порив, заклятий в мит!*

На початку літа 1945 р. авторка показала цей вірш родачці з Тернополя, музикантці і повстанській співачці, своїй найближчій бойовій подрузі Марті Пашківській, 1924 або 1925 р. н., і попросила скомпонувати до нього мелодію. Спочатку Марта відмовлялась, посилаючись на відсутність композиторського таланту, але коли Ольга Ільків наспівала їй власний мотив мелодії, яку «випромінюють Карпати», подруга захопилася ідеєю і швидко поклала текст на музику. Так народилось наразі ще безіменне танго Ольги Ільків і Марти Пашківської. Невдовзі поетка з близькими подругами Іриною Савицькою та іншими придумали йому влучну назву – «Повстанське танго». Ще перегода авторка слів дізналась, що її танго вже співає ціла повстанська Волинь. На думку Ольги Ільків, пісня дістала широкі крила завдяки Ірині Савицькій, адже вона любила співати її всюди, куди доля заводила підпільницю. Наприкінці свого героїчного підпілля Ірина емігрувала до Німеччини. А Марта Пашківська загинула в 1949 р. десь на Тернопільщині.

На цьому поетично-пісенна творчість Ольги Ільків не закінчилась. Під час підпільного перебування у 1946 р. в Угерську біля Стрия її вразила велетенська пожежа від вибуху природного газу на свердловині біля дороги Стрий – Львів, що близько півроку заливала палахкітливим криваво-червоним сяйвом аж до неба довколишню округу на багато кілометрів. Ясної місячної ночі підпільниця переходила з чоловіком через цей терен, захопилася красою ночі, віддалених Карпат і склала слова танго «Нічний перехід», а Марта Пашківська – музику [3, 28–29].

Перша строфа цього танго звучить так:
*Поглянь, кохана: ген в долині
Тумани сиві й бір,
А вгорі небо сизо-синє
І мільони зір...*

Третій вірш для «Жалобного танго», що в збірці має назву «Пахнуть липи в саду...» [3, 32–33] підпільниця теж написала у вирі боротьби і тримала слова в пам'яті. Перебуваючи у Володимирському централі в камері разом із росіянкою юдейського походження Павою Туртигіною, Ольга Ільків продекламувала їй цей вірш:

*Пахнуть липи в саду.
Я туди не піду.
Я не вп'юся їх ніжним цвітінням.
Що ж, хай інших п'янять
Запах лип аромат, –
Я віддамся лиш мрія-хотінням...*

Співкамерницю так захопив вірш, що вона швидко підбрала до нього мелодію. У результаті появилось ще одне танго героїні боротьби за волю України.

Нарешті слід назвати і її пісню «На постою» на дві строфи з мелодією чоловіка Володимира Лика [3, 34], перша строфа якої звучить так:

*Спи спокійно і солодко сни,
По нічних мандрівках сон п'янкий.
Юність свою, сили ти кріпи,
Бо рішились ми на змаг важкий.*

У пісенному доробку Ольги Ільків налічується п'ять танго: перелічені вище «Очі», «Повстанське танго», «Нічний перехід», «Самітність», «Пахнуть липи в саду...» («Жалобне танго»), а також дві пісні: «Мотто» і «На постою». Для них, як і її поезії загалом, притаманні яскравий оптимізм, вірність ліричних героїв великій ідеї боротьби за незалежність, чистота й щирість почуттів, нескладна для пересічного слухача метафористика, елегійність, іноді мінорність, мелодійність і легкість сприйняття. Подані в згаданій збірці разом з нотами і з додачею диску, на якому вони записані у виконанні Марти Шпак та Ореста Цимбали, ці музичні твори тепер доступні для багатьох читачів і виконавців.

Героїчна національно-визвольна боротьба 1930 – 1950 рр. за волю України народила багатотисячний пісенний масив. Частина співанок того періоду стали народними Їх часто виконують професіональні та аматорські хори, ансамблі, тріо, дуети, солісти. Однак через суворі умови антиросійського підпілля про абсолютну більшість авторів повстанських пісень нічого не відомо. Тому подякуймо долі, що врятувала Ольгу Ільків, яка зберегла і відкрила нащадкам цю яскраву сторінку нашої ще не дуже віддаленої в часі історії. Як і повстанський подвиг, так і пісенне обличчя героїської жінки належать вікам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Діяльність Служби безпеки ОУН на Дрогобиччині: документи і матеріали (1944 – 1951) / Упоряд. В. Ільницький, М. Галів. – Дрогобич, 2009. – 264 с.
2. Енциклопедія українознавства. Т. 3. Перевидання в Україні. – Львів: НТШ, 1999. – 805–1200 с.
3. Ільків О. У тенетах двох «закриток». Поезія / О. Ільків. – Львів: Каменяр, 2011. – 184 с.
4. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945 – 1954) / В. Ільницький. – Дрогобич: Посвіт, 2016. – 696 с.
5. Літопис УПА. Нова серія. Т. 17. Документи і матеріали. – Київ–Торонто, 2011. – 1016 с.
6. Пастух Р. Стрийщина крізь віки / Р. Пастух. – Дрогобич: Коло, 2011. – 520 с.
7. Пастух Р. Уголна – моє село / Р. Пастух. – Стрий: Щедрик, 1999. – 284 с.
8. Стрийщина. Історія в іменах. – Стрий: Щедрик, 2012. – Кн. 2. – 688 с.

REFERENCE

1. Diialnist Sluzhby bezpeky OUN na Drohobychchyni: dokumenty i materialy (1944 – 1951) / Uporiad. V. Ilnytskyi, M. Haliv. – Drohobych, 2009. – 264 s.
2. Entsyklopediia ukrainoznavstva. T. 3. Perevydannia v Ukraini. – Lviv: NTSh, 1999. – 805–1200 s.
3. Ilkiv O. U tenetakh dvokh «zakrytok». Poeziia / O. Ilkiv. – Lviv: Kameniar, 2011. – 184 s.
4. Ilnytskyi V. Karpatskyi kraj OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945 – 1954) / V. Ilnytskyi. – Drohobych: Posvit, 2016. – 696 s.
5. Litopys UPA. Nova seriia. T. 17. Dokumenty i materialy. – Kyiv–Toronto, 2011. – 1016 s.
6. Pastukh R. Stryishchyna kriz viky / R. Pastukh. – Drohobych: Kolo, 2011. – 520 s.
7. Pastukh R. – Uholna – moie selo / R. Pastukh. – Stryi: Shchedryk, 1999. – 284 s.
8. Stryishchyna. Istoriia v imenakh. – Stryi: Shchedryk, 2012. – Kn. 2. – 688 s.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2017 р.